

WAWRZYNIEC CZUBAK, ARKADIUSZ SADOWSKI¹

DOŚTĘPNOŚĆ INFORMACJI ORAZ CZYNNIKI UTRUDNIAJĄCE UBIEGANIE SIĘ O DOPŁATY BEZPOŚREDNIE²

Abstrakt. Praca zawiera wyniki badań ankietowych, dotyczących utrudnień w ubieganiu się o dopłaty bezpośrednie oraz dostępności informacji na temat tej formy wsparcia. Przeprowadzone zostały one na grupie gospodarstw korzystających, poza dopłatami, także z unijnego wsparcia inwestycyjnego. W toku analiz ustalono, że proces aplikowania o dopłaty bezpośrednie oceniany jest przez większość rolników jako stosunkowo łatwy, a dostępność informacji jest relatywnie dobra. Zróżnicowanie opinii respondentów wynikało zarówno z odmiennego potencjału produkcyjnego, jak i poziomu wykształcenia. Czynności związane z aplikowaniem o dopłaty bezpośrednie zostały uznane za najmniej problematyczne przez rolników posiadających wyższe wykształcenie oraz kierujących gospodarstwami relatywnie dużymi, o dużej wartości sprzedaży. Ci sami respondenci najlepiej ocenili także dostępność informacji na temat poszczególnych aspektów funkcjonowania systemu wsparcia bezpośredniego.

Słowa kluczowe: dopłaty bezpośrednie, wspólna polityka rolna UE, gospodarstwa rolne

WPROWADZENIE

Dopłaty bezpośrednie stanowią podstawowe źródło wsparcia producentów rolnych z funduszy wspólnej polityki rolnej Unii Europejskiej. Od momentu przystąpienia Polski do UE do 31 marca 2010 roku przeznaczonych zostało na ten cel 61,7 mld euro i było to więcej niż łącznie na SPO „Rolnictwo”, PROW 2004–2006 oraz PROW 2007–2013 [Poczta 2010, www.arimr.gov.pl]. Pomimo

¹ Autorzy są pracownikami Uniwersytetu Przyrodniczego w Poznaniu (e-mail: czubak@up.poznan.pl; sadowski@up.poznan.pl).

² Praca naukowa finansowana ze środków na naukę w latach 2008–2011 jako projekt badawczy MNiSW *Funkcjonowanie, skuteczność i efekty wybranych instrumentów WPR w Polsce*.

relatywnie krótkiej historii funkcjonowania w Polsce systemu dopłat bezpośrednich i funduszy strukturalnych dla rolnictwa, mechanizmy te pełnią podstawową funkcję we wspomaganiu dochodów rolniczych [Goraj 2005, Kluba 2010, Kutkowska 2009, Poczta i Siemiński 2009, Sadowski 2010a, b]. Idea dopłat bezpośrednich, w swej pierwotnej formie, sięgającej czasów reformy Mac' Sharry'ego, zasadza się bowiem na założeniu o upośledzeniu rolnictwa przez mechanizm rynkowy [Duczowska-Małysz 1998, Łapińska 2010] i wynikającej z tego niemożności zrealizowania dochodu na podstawie wyłącznie prawa popytu i podaży, co przy uwzględnieniu strategicznej funkcji tego sektora w utrzymaniu bezpieczeństwa żywnościowego wymaga retransferu środków publicznych w taki sposób, żeby nie naruszać reguł rynkowych [Dugiel 2009, *WPR Nowoczesna polityka...* 2007]. Aby dopłaty mogły spełnić swą rolę, muszą jednak być skierowane do właściwych podmiotów, zgodnie z aktualnie obowiązującymi przepisami prawa krajowego i wspólnotowego [Ustawa... 2007, Rozporządzenie Rady... 2009] w kwocie odpowiadającej wielkości gospodarstwa i realizowanych w nim kierunków produkcji.

Dlatego też administrowanie dystrybucją dopłat bezpośrednich wiąże się zarówno z opracowaniem szczegółowych zasad ich przyznawania pod względem podmiotowym i przedmiotowym, jak również z systemem kontroli poprawności ich dystrybuowania. Działania te przyczyniają się z jednej strony do zmniejszenia ryzyka ich niewłaściwej alokacji – dopłaty mają trafić wyłącznie do rolnictwa, z drugiej natomiast mogą stanowić element utrudniający ich pozyskanie przez tych spośród beneficjentów, którzy nie mają dobrego rozeznania w instytucjonalnym otoczeniu rolnictwa i agrobiznesu. Zagadnienie to jest tym bardziej istotne, że system jednolitej płatności obszarowej jest instrumentem stosowanym wyłącznie w nowych krajach członkowskich i nieznanym w pozostałych państwach UE [Wojtasik 2006], stąd ograniczone są możliwości wykorzystania doświadczeń „starych” państw członkowskich UE.

Ze względu na cele stosowania dopłat, a więc poprawę dochodów rolniczych, a ostatnio także świadczenie usług publicznych – przede wszystkim o charakterze środowiskowym, dla ich uzyskania konieczne jest prowadzenie działalności rolniczej, utrzymywanie gruntów w dobrej kulturze rolnej oraz spełnianie wymogów wzajemnej zgodności (cross compliance). W ostatnim okresie szczególnego znaczenia nabiera świadczenie usług publicznych, stąd dla uzyskania dopłat nie jest niezbędne prowadzenie gospodarstwa towarowego, gdyż podstawowym kryterium dostępności jest dobra kultura rolna. Nie narusza to jednak podstawowej, rekompensacyjnej funkcji dopłat, lecz nadaje nowy wymiar i tytuł do stosowania płatności. W odróżnieniu jednak od poszczególnych działań w ramach pomocy z II filaru WPR, aby uzyskać dopłaty bezpośrednie, rolnik nie musi określić celu oraz kierunków wydatkowania przyznanych środków, nie jest z nich rozliczany. Dlatego też skala korzystania z płatności bezpośrednich jest znacznie większa niż w przypadku innych funduszy UE, a wymagana dokumentacja jest relatywnie mało skomplikowana.

Ze względu jednak na wewnętrzną organizację systemu płatności, a szczególnie zróżnicowanie ich poziomu w zależności od rodzaju prowadzonej

działalności rolniczej (jednolita płatność obszarowa, uzupełniająca płatność obszarową, płatność cukrowa, płatność do chmielu, rzepaku, owoców miękkich, roślin energetycznych i inne), wymagane jest coroczne złożenie wniosku, w którym zawarte są informacje na temat fizycznej wielkości gospodarstwa oraz struktury prowadzonych działalności. Poza tym taka forma pomocy producentom rolnym stosowana jest w Polsce od momentu przystąpienia do UE, a więc stosunkowo krótko. Dlatego też administracyjny system zarządzania płatnościami ewoluuje, czego widowym skutkiem dla beneficjentów są częste zmiany zasad ich przyznawania oraz odmienna w kolejnych latach dokumentacja. Tak więc ubieganie się o dopłaty jest zdecydowanie łatwiejsze niż w przypadku aplikowania o środki w ramach innych funduszy UE, lecz z powodów opisanych powyżej także wymaga pewnego wysiłku oraz znajomości zagadnienia. Celem badań była analiza, czy i jakie trudności występują podczas aplikowania o dopłaty bezpośrednio w grupie gospodarstw, które aktywnie uczestniczą we wsparciu rolnictwa w ramach działań WPR poprzez korzystanie z funduszy UE. Wniosek i procedury związane z dopłatami różnią się od formalności wymaganych przy funduszach strukturalnych. Poziom trudności zmierzono wśród podmiotów, które mają doświadczenie w staraniu się o wsparcie z funduszy UE.

Ze względu na relatywną łatwość pozyskania dopłat ta forma pomocy jest dla rolników najbardziej predestynowana do samodzielnego przygotowania dokumentacji aplikacyjnej, stąd zagadnienia związane z dostępnością informacji oraz czynnikami stanowiącymi utrudnienie są szczególnie istotne zarówno z naukowego, jak i praktycznego punktu widzenia. Badania zostały zlokalizowane w grupie rolników korzystających ze wsparcia inwestycyjnego, gdyż ze względu na swoje doświadczenie w zakresie pozyskiwania różnorodnych środków wsparcia mają oni relatywnie największą wiedzę, dotyczącą formalnych warunkowań pozyskania środków unijnych.

Problemem, na jaki mogą natrafić beneficjenci dopłat bezpośrednich, są występujące niejednokrotnie nieprawidłowości w dziedzinach niezwiązanych bezpośrednio z administrowaniem dopłatami, lecz mających wpływ na stopień trudności w ubieganiu się o tę formę wsparcia. Przykładem może być system ewidencji gruntów, co zważywszy na konieczność wykazania we wniosku powierzchni działek ewidencyjnych, może stanowić w pewnych przypadkach istotne utrudnienie w ubieganiu się o środki. Kolejną przeszkodę mogą stanowić niewyjaśnione sprawy formalnie związane z dzierżawą gruntów oraz ich wykorzystywanie niezgodne z przeznaczeniem określonym w ewidencji (głównie płuźne wykorzystanie trwałych użytków zielonych). Na skutek wymienionych nieprawidłowości część rolników ma utrudniony dostęp do tej formy pomocy, a w skrajnych przypadkach są one powodem do rezygnacji ze starania się o dopłaty bezpośrednie. Jak podają Kisiel i inni [2008], w województwie warmińsko-mazurskim w latach 2004 i 2005 problemy z wypełnieniem wniosków wykazywało odpowiednio 16,35 i 13,79% rolników. Dodać jednak należy, że czynnikiem, który zmniejsza poziom trudności przy ubieganiu się o wsparcie w ramach dopłat bezpośrednich, jest możliwość skorzystania z fachowego doradz-

stwa, w tym szczególnie państwowego, reprezentowanego przez obecnych w niemal każdej gminie pracowników ośrodków doradztwa rolniczego [Czubak i Sadowski 2010].

CHARAKTERYSTYKA BADANEJ GRUPY GOSPODARSTW ROLNYCH

Podstawą do przeprowadzenia analiz, dotyczących czynników utrudniających ubieganie się o środki unijne, były badania ankietowe przeprowadzone w latach 2007–2009 na populacji 524 gospodarstw rolnych położonych na terenie województw: wielkopolskiego, kujawsko-pomorskiego oraz lubuskiego. Kryterium doboru podmiotów do badań było korzystanie z dopłat bezpośrednich oraz jednocześnie z unijnego wsparcia finansowego na realizację przedsięwzięć inwestycyjnych w ramach następujących dwóch grup działań pomocowych: „Inwestycje w gospodarstwach rolnych” i „Modernizacja gospodarstw rolnych” lub „Dostosowanie gospodarstw rolnych do standardów Unii Europejskiej”.

Uwzględnienie w badaniach gospodarstw korzystających nie tylko z dopłat, lecz także z unijnych programów wsparcia inwestycyjnego miało na celu rozpoznanie opinii rolników doświadczonych, kierujących gospodarstwami większymi, nastawionymi na rozwój i potrafiącymi wykorzystać w tym celu dostępne formy wsparcia. Ważne jest także to, że środki uzyskane z płatności stanowią jedno ze źródeł finansowania inwestycji [Babuchowska i Marks-Bielska 2010]. Dlatego też badane gospodarstwa rolne znacznie odbiegają od przeciętnych. Świadczą o tym podstawowe charakterystyki, jak choćby średnia powierzchnia UR wynosząca 41 ha czy wartość produkcji sprzedanej przekraczająca 240 tys. zł rocznie. Liczba osób pełnozatrudnionych w gospodarstwach wynosiła przeciętnie 2, 3 osoby. Średni wiek właściciela lub osoby kierującej gospodarstwem nieznacznie przekraczał 42 lata. Ponad 10% badanych posiadało wykształcenie wyższe, a wraz z osobami z wykształceniem średnim odsetek przekraczał połowę.

CEL I METODA

Celem przeprowadzonych badań ankietowych było określenie czynników stanowiących utrudnienie w ubieganiu się o dopłaty bezpośrednie oraz ocena dostępności informacji na temat tej formy wsparcia. Przeprowadzono je w gospodarstwach, mających doświadczenie w korzystaniu z funduszy UE, w celu zbadania, na ile doświadczenia wynikające z przygotowania znacznie trudniejszej dokumentacji związanej z funduszami UE sprawiają, że kwestia przygotowania wniosku o dopłaty i dotarcia do informacji na ten temat nie sprawia rolnikom trudności. W obu przypadkach zastosowano 5-stopniową skalę Likerta. Dla czynników stanowiących utrudnienie określono skalę trudności według następującego klucza: 1 – bardzo łatwe, 2 – łatwe, 3 – ani łatwe, ani trudne, 4 – trudne, 5 – bardzo trudne. W przypadku natomiast oceny dostępności informacji przyjęto następujące poziomy: 1 – bardzo trudno dostępne, 2 – trudno dostępne,

3 – ani łatwo, ani trudno dostępne, 4 – łatwo dostępne, 5 – bardzo łatwo dostępne. Tak więc w obu przypadkach skala miała charakter narastający i zaznaczenie odpowiedzi najwyższej umieszczone zostało z prawej strony. Wynika to z faktu, że pytanie pierwsze odnosiło się do trudności, a więc było nacechowane negatywnie, a pytanie drugie o dostępności miało charakter pozytywny. W dbałości o przejrzystość pytań i eliminację błędów, zarówno dla rolnika, jak i dla osoby prowadzącej wywiad, pytania zostały przygotowane w formie tabeli ze stosownymi objaśnieniami.

W przypadku obu analiz uzyskane odpowiedzi pogrupowane zostały według kryteriów: wieku kierownika gospodarstwa, powierzchni użytków rolnych, średniorocznej wartości sprzedaży, średniorocznej wartości dopłat bezpośrednich, osoby wypełniającej wnioski oraz poziomu wykształcenia kierownika gospodarstwa.

Różna liczebność odpowiedzi w poszczególnych przekrojach badawczych oraz wynikające z tego odmienne średnie dla tych samych analizowanych zmiennych wynikają z tego, iż nie wszyscy rolnicy dokonali oceny każdego z czynników.

Analiza wariancji (ANOVA) wykorzystana została do wykazania statystycznie istotnych związków między analizowanymi danymi [Stanisz 2007]. Testowi podlega hipoteza zerowa o równości wszystkich średnich grupowych μ (1, 2, ..., i) $H_0: \mu_1 = \mu_2 = \mu_3 = \dots = \mu_i$, wobec hipotezy alternatywnej H_1 : co najmniej dwie średnie grupowe różnią się między sobą. Wobec tego hipoteza alternatywna stanowi, że istnieją co najmniej dwie takie populacje, w których porównywane średnie są różne. Decyzję o przyjęciu bądź odrzuceniu hipotezy zerowej oparto na statystyce F, wyznaczonej jako: $F = \text{wariancja wewnątrzgrupowa} / \text{wariancja międzygrupowa}$, gdzie wariancja międzygrupowa jest miarą rozproszenia średnich uzyskanych w porównywanych grupach w stosunku do średniej ogólnej, a wariancja wewnątrzgrupowa jest miarą rozproszenia wyników w obrębie grupy, do której należy dany wynik. Za pomocą analizy wariancji sprawdzono występowanie statystycznie istotnych różnic w populacji badanych gospodarstw rolnych przy poziomie istotności $\alpha = 0,05$. Analizowane różnice dotyczyły odpowiedzi respondentów na pytania formularza ankiety z użyciem pięciostopniowej skali ocen, a czynnikiem grupującym były opisane wyżej charakterystyki respondentów. W interpretacji uzyskanych wyników posłużono się średnią arytmetyczną oraz współczynnikiem skośności, charakteryzującym stopień asymetrii rozkładu wokół jego średniej, obliczonym zgodnie z formułą *Elektroniczego Podręcznika...* [2011].

W badaniach zastosowano także metodę analizy czynnikowej. Metoda ta wykorzystana została do redukcji (grupowania) i klasyfikacji zmiennych ocenianych (czynników utrudniających pozyskiwanie dopłat oraz dostępności informacji) i przez to wyszukiwania struktur stojących za zmiennością wielu zmiennych. Przy wyborze liczby grup (składowych głównych) stosowano kryterium Kaisera, zostawiając tylko te czynniki, które mają wartości własne większe niż 1. Na podstawie rotacji maksymalizującej wariancję (Varimax) wyjściowej przestrzeni zmiennych (czynników stanowiących utrudnienie przy wnioskowaniu o do-

płaty bezpośrednie oraz dostępności informacji) realizowano kryterium maksymalizacji wariacji (zmienności) nowego czynnika przy jednoczesnej minimalizacji wariacji wokół tej nowej zmiennej [*Elektroniczny podręcznik...* 2011]. Tak więc struktury zostały opisywane w postaci sztucznie stworzonych wymiarów (czynników) silnie skorelowanych z analizowanymi zmiennymi, natomiast niezależnych od siebie nawzajem. W pierwszej kolejności w metodzie wyodrębniania składowych głównych określono maksymalną liczbę nowych czynników równą liczbie zmiennych pierwotnych. Następnie wykonane obliczenia z rotacją Varimax wskazały liczbę nowych czynników ze zmiennymi o ładunkach czynnikowych większych niż 0,7.

WYNIKI

Uwzględniając całą badaną populację (tabela 1), można zauważyć, że rolnicy poszczególne czynności związane z ubieganiem się o płatności uważają za względnie łatwe, gdyż średnia ocen waha się między 2,05 a 2,39, tak więc stopień trudności określony został między poziomem „łatwy” i „ani łatwy, ani trudny”. Relatywnie największe problemy stwarzały przy tym działania dotyczące fizycznego pomiaru działek, zarówno rolnych (2,39), jak i ewidencyjnych (2,35). Może to wynikać z tego, że czynności te polegają na dokonaniu pomiarów w terenie, a więc nawet jeśli wykonywane są przez wyspecjalizowanych fachowców, to i tak wymagają znacznego zaangażowania rolnika, polegającego chociażby na wyszukaniu oferty właściwej firmy, jak również na uzyskaniu wypisu z rejestru gruntów. Najmniej problematyczne w ocenie rolników jest natomiast określenie rośliny uprawianej na danej działce rolnej (2,05).

W toku przeprowadzonych badań określono, że zmienność udzielanych odpowiedzi jest nieistotna statystycznie w gospodarstwach grupowanych według kryterium wieku kierownika oraz powierzchni użytków rolnych. Oznacza to, że zarówno doświadczenie, jak i fizyczna wielkość gospodarstwa nie decydowały o zróżnicowaniu postrzegania skali problemów związanych z ubieganiem się o dopłaty bezpośrednie³. Wyniki te są szczególnie interesujące w odniesieniu do kryterium powierzchni, gdyż można by się spodziewać, że dysponowanie większym arealem wiąże się zazwyczaj z posiadaniem większej liczby działek ewidencyjnych, co mogłoby mieć wpływ na postrzeganie procesu uzyskiwania dopłat jako bardziej problematycznego.

W przypadku gospodarstw grupowanych według kryterium wielkości sprzedaży statystyczna istotność wystąpiła w przypadku czynności związanych z pomiarem działek, zarówno rolnych, jak i ewidencyjnych. Za najmniej problematyczne działania te uznane zostały przez rolników dokonujących sprzedaży

---

³ W tabeli 1 umieszczono tylko te zmienne grupujące, dla których zmienność jest istotna statystycznie w odniesieniu do poszczególnych czynników stanowiących utrudnienie w ubieganiu się o dopłaty bezpośrednie. Dlatego też brak danych na temat zróżnicowania w odniesieniu do wieku kierownika oraz powierzchni UR.

TABELA 1. Analiza zróżnicowania ocen^a czynników utrudniających staranie się o dopłaty bezpośrednie

TABLE 1. Opinions on the factors impeding application for direct payments

Wyszczególnienie	Według wartości sprzedaży [tys. zł]						średnia (razem)	F	p			
	< 79	80–119	120–199	200–299	> 300							
Liczebność	118	87	130	95	117	(547)	x	x				
Zmierzenie działek ewidencyjnych	2,56	2,38	2,35	2,28	2,16	2,35	3,10	0,02				
Zmierzenie działek rolnych	2,46	2,54	2,39	2,39	2,20	2,39	2,55	0,04				
Średnioroczna wartość dopłat [zł]												
	500–6999	7000–9999	10 000–14 999	15 000–19 999	20 000–29 999	> 30 000	średnia (razem)	F	P			
Liczebność	89	76	100	84	101	97	(547)	x	x			
Uzyskanie wypisu z ewidencji gruntów	2,13	2,26	2,25	2,14	2,35	1,99	2,19	2,93	0,01			
Osoba wypełniająca wniosek ^b												
	samemu	członek rodziny	inny rolnik	pracownik ARiMR	pracownik ODR	prywatny przedsiębior.	sołtys	prac. urz. gminy	inna osoba	średnia (razem)	F	P
Liczebność	336	57	5	12	111	14	0	6	5	(546)	x	x
Określenie, czy dana działka rolna kwalifikuje się do dopłat	2,03	2,14	2,60	2,17	1,96	2,14	–	2,83	2,20	2,05	2,20	0,03
Poziom wykształcenia												
	podstawowe	zasadnicze	średnie	wyższe	średnia (razem)		F	p				
Liczebność	20	219	232	65	(536)		x	x				
Zmierzenie działek ewidencyjnych	2,65	2,36	2,39	2,06	2,35		3,25	0,02				
Określenie powierzchni działki wykorzystywanej rolniczo	2,30	2,21	2,33	2,02	2,24		2,94	0,03				
Określenie, czy dana działka rolna kwalifikuje się do dopłat	2,10	2,05	2,13	1,78	2,05		4,42	0,00				

^a Skala od 1 do 5, gdzie: 1 – najniższa ocena oznacza, że dany czynnik stanowił bardzo małe utrudnienie, a 5 – ocena najwyższa, że czynnik stanowi największe utrudnienie, był skomplikowany i bardzo trudny do przygotowania.

powyżej 300 tys. zł rocznie, a relatywnie najczęściej kłopotów sprawiały tym respondentom, gdzie sprzedaż z ich gospodarstwa była na poziomie niższym niż 79 tys. zł. Przyczyn tego zjawiska może być wiele. Po pierwsze, większa wartość sprzedaży nie zawsze wiąże się z posiadaniem gospodarstwa większego powierzchniowo, lecz może być skutkiem prowadzenia bardziej intensywnej produkcji i lepszego zarządzania. Innym powodem relatywnie dobrej oceny nadanej przez gospodarstwa dokonujące sprzedaży powyżej 300 tys. zł może być większa możliwość skorzystania z usług profesjonalnych firm, wykonujących pomiary. Ogólnie można więc zauważyć, że podmioty dysponujące większym potencjałem postrzegają poszczególne zadania dotyczące korzystania z dopłat jako łatwiejsze do wykonania.

Potwierdzeniem tego może być też analiza rozkładu odpowiedzi w gospodarstwach wyróżnionych na podstawie wysokości średniorocznych dopłat, gdzie istotnym statystycznie czynnikiem jest uzyskanie wypisu z rejestru gruntów (tabela 1). Także w tym przypadku zadanie to zostało uznane za sprawiające najmniej problemów rolnikom prowadzącym gospodarstwa uzyskujące najwyższe dopłaty, o średniorocznej wartości powyżej 300 tys. zł. Wpływ na taki stan może mieć wspomniana wyżej kultura i poziom zarządzania oraz związana z nimi znajomość instytucjonalnego otoczenia rolnictwa i obowiązujących w nim procedur administracyjnych. Z drugiej jednak strony, to zadanie zostało uznane jako relatywnie najtrudniejsze przez gospodarstwa uzyskujące stosunkowo wysokie płatności bezpośrednie (od 20 do 29 tys. zł). W tym przypadku, jak się wydaje, czynnikiem decydującym o takim postrzeganiu stopnia trudności mogła okazać się duża liczba działek ewidencyjnych.

Wspomniana wyżej możliwość korzystania z pomocy doradczej w wypełnianiu dokumentacji aplikacyjnej miała też wpływ na percepcję stopnia trudności w ubieganiu się o dopłaty bezpośrednie. Określenie, czy dana działka rolna kwalifikuje się do dopłat, jest czynnikiem, który był istotny statystycznie w przypadku analizy gospodarstw pogrupowanych według osoby wypełniającej wnioski. Najwięcej rolników wnioski o dopłaty bezpośrednie wypełniało samodzielnie (336) lub korzystało z pomocy pracownika Ośrodka Doradztwa Rolniczego⁴ (111). W tym ostatnim przypadku określenie, czy dana działka kwalifikuje się do dopłat, uznane było za najmniej problemowe. Jest to zrozumiałe, wzięwszy pod uwagę, że rolnicy nie wykonywali tych czynności samodzielnie, a pomagający im doradcy zostali przeszkoleni z zasad i procedur przyznawania dopłat oraz aplikowania o nie. Najwięcej problemów z określeniem, czy dana działka kwalifikuje się do dopłat, mieli rolnicy korzystający z pomocy pracownika urzędu gminy. Wzięwszy pod uwagę fakt, że w zadaniach jednostek samorządu terytorialnego nie leży pomoc podmiotom gospodarczym w pozyskiwaniu środków unijnych, pracownicy UG mogli nie mieć odpowiedniej wiedzy, dotyczącej zasad płatności bezpośrednich, stąd określenie, czy dana działka kwalifikuje się do dopłat, mogło być problema-

---

⁴ Na znaczącą rolę doradztwa w procesie aplikowania o dopłaty bezpośrednie oraz inne środki UE zwracają też uwagę Czubak [2008], Gospodarowicz i inni [2008] oraz Kisiel i inni [2008].

tyczne zarówno dla wnioskujących rolników, jak i pomagających im pracowników urzędu gminy.

Największa liczba czynników różnicujących (na poziomie istotnym statystycznie) opinie na temat trudności w ubieganiu się o płatności bezpośrednie wystąpiła w gospodarstwach pogrupowanych według poziomu wykształcenia. Zmierzenie działek ewidencyjnych, określenie powierzchni działki wykorzystywanej rolniczo oraz określenie, czy dana działka rolna kwalifikuje się do dopłat, uznawane jest za najmniej problemowe przez osoby posiadające wyższe wykształcenie. Pomimo tego, że w większości przypadków ci beneficjenci nie mieli w programach studiów przedmiotów dotyczących metod pozyskiwania środków UE, to jednak nabyta w procesie edukacji umiejętność poszukiwania informacji oraz jej analizowania okazała się pomocna, zmniejszając jednocześnie odczucie trudności w odniesieniu do opisanych czynności niezbędnych przy ubieganiu się o płatności bezpośrednie. Poza tym wyższe wykształcenie wiąże się pośrednio z lepszą znajomością instytucjonalnego otoczenia rolnictwa, co w wielu przypadkach może stanowić ważny aspekt pozyskiwania informacji o zasadach przyznawania środków oraz metodach wypełniania dokumentów aplikacyjnych.

W ramach badań dotyczących czynności, które stanowiły utrudnienie przy ubieganiu się o dopłaty bezpośrednie, przeprowadzono analizę czynnikową, w wyniku której spośród 9 czynności otrzymano 2 nowe czynniki, wyjaśniające w niemal 60% całkowitą zmienność (tabela 2, rysunek 1).

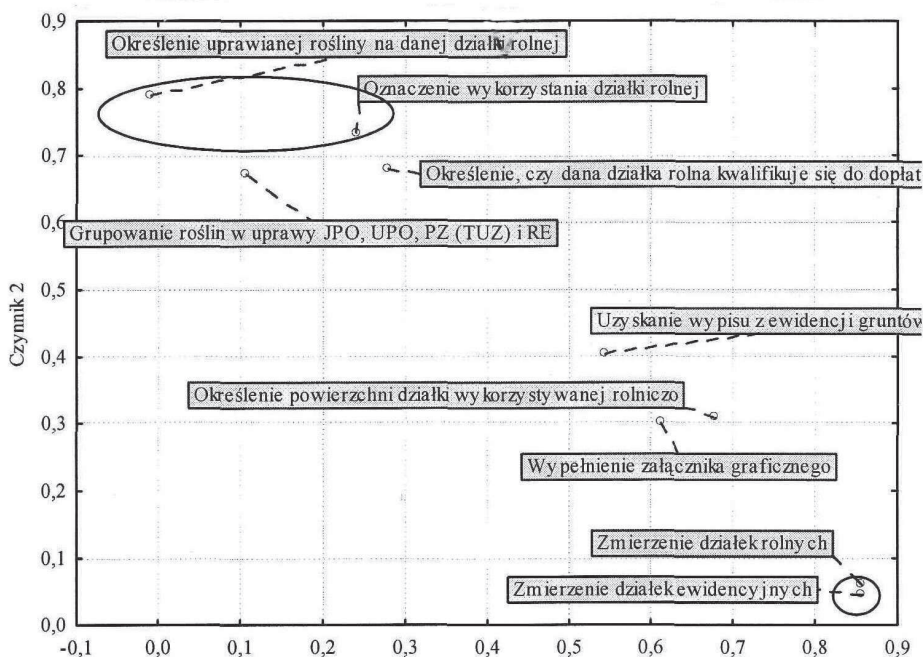
TABELA 2. Wyniki grupowania czynników stanowiących utrudnienie w ubieganiu się o dopłaty bezpośrednie
TABLE 2. Results of cluster analysis of factors causing problems when applying for direct payments

Wyszczególnienie	Zmienna	Ładunki czynników		Średnia	Skośność
		czynnik 1	czynnik 2		
Czynnik 1	Zmierzenie działek ewidencyjnych	0,86	0,05	2,35	0,86
	Zmierzenie działek rolnych	0,86	0,06	2,39	0,77
	Razem czynnik 1			2,37	0,81
Czynnik 2	Oznaczenie wykorzystania działki rolnej	0,24	0,73	2,04	0,53
	Określenie uprawianej rośliny na danej działce rolnej	-0,01	0,79	1,74	0,87
	Razem czynnik 2			1,89	1,66
Udział w wyjaśnieniu ogólnej zmienności		0,31	0,27		

Pogrubioną czcionką zaznaczono wartości ładunków czynnikowych powyżej 0,70.

Poszczególne czynniki dotyczą dwóch zasadniczych grup zadań związanych z przygotowaniem wniosku o dopłaty bezpośrednie, a więc dokonania fizycznego pomiaru w terenie (czynnik 1) oraz sposobu wykorzystania działki rolnej (czynnik 2).

Pierwszy czynnik tworzą dwie zmienne związane z określeniem rzeczywistej wielkości działek rolnych oraz ewidencyjnych. Wziąwszy pod uwagę fakt, że obecnie obowiązujące w Polsce zasady zakładają w większości przypadków stosowanie dopłat do powierzchni, jest to zagadnienie istotne zarówno dla poten-

RYSunek 1. Rozkład czynników stanowiących utrudnienie w ubieganiu się o dopłaty bezpośrednie
 FIGURE 1. Distribution of factors causing problems when applying for direct payments

cyjnych beneficjentów, jak i dla instytucji administrujących systemem, w tym głównie dla ARiMR. Zarówno średnia dla całego nowego czynnika, jak i dla obu tworzących go zmiennych mieści się w przedziale ocen między „łatwy” oraz „ani łatwy, ani trudny”. Wykonanie specjalistycznych pomiarów w terenie wymaga z pewnością fachowej wiedzy i umiejętności, lecz czynności te są wykonywane w większości nie przez samych rolników, lecz przez wyspecjalizowane firmy, stąd w opinii ankietowanych osób są one relatywnie łatwe. Należy jednak zauważyć, że w porównaniu z czynnikiem 2, zmienne tworzące czynnik 1 ocenione zostały jako nieco trudniejsze. Wysokie, dodatnie wskaźniki skośności wskazują na prawostronną asymetrię [Parlińska i Parliński 2003], co z kolei dowodzi tego, że niewielu tylko respondentów oceniło wykonywanie pomiarów działek jako czynność trudną.

Drugi z czynników zawiera zmienne związane z dostarczeniem danych na temat działek rolnych. Średnia dla zmiennej „Określenie uprawianej rośliny na danej działce rolnej” oraz dla całego czynnika 2 zawarta jest między ocenami „bardzo łatwe” oraz „łatwe”. Jedynie zmienna „Oznaczenie wykorzystania działki rolnej” uzyskała średnią powyżej 2, a więc przez badanych rolników określona została między oceną „łatwe” i „ani łatwe, ani trudne”. We wszystkich jednak przypadkach średnie były niższe niż w przypadku zmiennych tworzących czynnik 1. Jest to zrozumiałe, ponieważ rolnicy samodzielnie określają strukturę zasiewów w swoim gospodarstwie oraz wykonują poszczególne prace polowe, i dlatego posiadają precyzyjną wiedzę na temat sposobu wykorzystania swoich

gruntów. Dodatnie wskaźniki skośności zarówno dla całego czynnika, jak i obu tworzących mu zmiennych świadczą o tym, że względna łatwość wykonania badanych czynności uznana została przez większość badanych respondentów. W szczególności jest to zauważalne w przypadku określenia uprawianej rośliny na działce rolnej, która to czynność była uznawana za łatwą.

W warunkach współczesnej gospodarki o sukcesie rynkowym decyduje w dużym stopniu zdolność pozyskania różnorodnej informacji, dotyczącej uwarunkowań funkcjonowania przedsiębiorstwa lub gospodarstwa rolnego. Umiejętność zdobycia wiedzy, jej zrozumienia, analizy i praktycznego wykorzystania może stanowić jeden z ważniejszych atutów przyczyniających się do rozwoju, a jej brak z kolei może stać się przyczyną zmniejszenia lub utraty zdolności konkurencyjnych. Dotyczy to także informacji o ofercie w ramach środków pomocowych Unii Europejskiej, w tym także wspólnej polityki rolnej, której jednym z zasadniczych elementów jest system dopłat bezpośrednich. Dlatego też założono, że na możliwość absorpcji środków unijnych istotny wpływ ma dostępność informacji dla beneficjentów, dotycząca zarówno specyfiki poszczególnych programów pomocowych, jak i zasad i procedur obowiązujących przy aplikowaniu o środki.

Kwestię oceny dostępności informacji należy rozpatrywać, biorąc pod uwagę fakt, że poszczególne źródła wiedzy na temat dopłat, takie jak: Internet, szkolenia czy ulotki informacyjne, są dostępne dla wszystkich, stąd pozyskanie ich zależy bardziej od chęci i umiejętności zainteresowanych niż rzeczywistej możliwości dotarcia do nich. Dlatego też przeprowadzone badania mają istotne znaczenie zarówno w kontekście oceny historycznej, jak i predykcji oraz ewentualnego usprawnienia przepływu informacji w odniesieniu do poszczególnych grup odbiorców.

Dla całej badanej populacji średnia ocen dostępności informacji wahała się od 3,57 do 4,23 (tabela 3). Większość z analizowanych informacji oceniana była w przedziale między „łatwo dostępne” i „ani łatwo, ani trudno dostępne”. Jedynie dostępność do wiedzy na temat tego, gdzie złożyć wniosek, była oceniana na poziomie między „łatwo dostępne” i „bardzo łatwo dostępne”. Jest to o tyle zrozumiałe, że osoby prowadzące gospodarstwa, bez względu na jego skalę, muszą chociażby w podstawowym zakresie znać strukturę instytucjonalnego otoczenia agrobiznesu, którego istotnym komponentem jest Agencja Restrukturyzacji i Modernizacji Rolnictwa. Najtrudniejsza w opinii ogółu badanych rolników była informacja o tym, jak należy wypełnić załącznik graficzny. Czynność ta wymaga umiejętności czytania i analizowania mapy, a poza tym w ciągu ostatnich kilku lat zasady wypełniania załącznika graficznego ulegały modyfikacjom. Należy też zauważyć, że w stosunku do tego źródła informacji najczęściej występowało zróżnicowanie opinii w różnych przekrojach badawczych (osoba wypełniająca wniosek, średnioroczna wartość dopłat, poziom wykształcenia).

Analogicznie jak w przypadku oceny czynników utrudniających, także w przypadku dostępności informacji nie zanotowano istotnych statystycznie różnic w odpowiedziach udzielanych przez kierowników gospodarstw grupowanych według wieku, stąd też rolnicy należący do różnych generacji mają podobne umiejętności docierania do poszczególnych źródeł informacji.

TABELA 3. Analiza zróżnicowania ocen dostępności informacji^a dotyczących dopłat bezpośrednich oraz oceny funkcjonowania programu

TABLE 3. Opinions on the factors determining the availability of information on direct payments

Informacja	Powierzchnia UR [ha]						średnia	F	p		
	< 14,99	15–19,99	20–29,99	30–39,99	40–59,99	> 60					
Gdzie można uzyskać informacje na temat dopłat?	3,79	4,01	3,97	3,73	3,99	4,07	3,94	2,24	0,05		
Jakie uprawy kwalifikują się do dopłat?	Wartość sprzedaży [tys. zł]					średnia	F	p			
	< 79	80–119	120–199	200–299	> 300						
	3,78	3,94	3,81	4,00	4,03	3,90	2,39	0,05			
Jak wypełniać załącznik graficzny?	Osoba wypełniająca wniosek								średnia	F	p
	samemu	członek rodziny	inny rolnik	pracownik ARiMR	pracownik ODR	prywatny przedsiębior. gminy	prac. urz.	inna osoba			
	3,66	3,57	3,00	3,25	3,50	3,50	2,67	2,75	3,58	2,48	0,02
Jak wypełniać załącznik graficzny?	Średnioroczna wartość dopłat bezpośrednich [tys. zł]						średnia	F	p		
	0,5–6,9	7–9,9	10–14,9	15–19,9	20–29,9	> 30					
	3,34	3,43	3,71	3,62	3,70	3,62	3,58	2,57	0,03		
Gdzie złożyć wniosek?	Poziom wykształcenia				średnia	F	p				
	podstawowe	zasadnicze	średnie	wyższe							
	4,16	4,16	4,23	4,51	4,23	3,07	0,03				
Jakie działki rolne kwalifikują się do dopłat?	3,53	3,69	3,70	4,08	3,74	4,86	0,00				
Jak wypełniać załącznik graficzny?	3,37	3,53	3,53	3,94	3,57	4,24	0,01				
Jakie uprawy kwalifikują się do dopłat?	3,95	3,84	3,87	4,20	3,90	3,82	0,01				
Jakie uprawy wchodzą w skład grupy JPO ^b	4,11	3,84	3,78	4,08	3,85	2,85	0,04				
Gdzie można uzyskać informacje na temat dopłat?	3,94	3,93	3,85	4,22	3,93	3,31	0,02				

^a Przyjęto następujące poziomy dostępności informacji: 1 – bardzo trudno dostępne, 2 – trudno dostępne, 3 – ani łatwo, ani trudno dostępne, 4 – łatwo dostępne, 5 – bardzo łatwo dostępne.

^b JPO naliczana jest zasadniczo w formie płatności obszarowej do wszystkich UR w gospodarstwie rolnym, co nie wymaga precyzowania rodzaju upraw na danym obszarze, jednak poza UR coroczne rozporządzenie MRiRW definiuje dodatkowe uprawy i sposoby użytkowania gruntów, którym także przysługuje JPO, np. w 2010 roku: szkółki drzew i krzewów (z wyłączeniem drzewek bożonarodzeniowych); rośliny uprawiane w szklarniach i tunelach foliowych; ugór; wierzba przeznaczona do wyplatania; zagajniki o krótkiej rotacji (drzewa z rodzaju brzoza, topola, wierzba, jeżeli maksymalny cykl zbioru tych roślin nie przekracza dla wierzby i topoli 6 lat, a dla brzozy 8 lat) [http://www.arimr.gov.pl].

W poszczególnych grupach obszarowych gospodarstw udzielono zróżnicowanych odpowiedzi na pytanie, gdzie można zdobyć informacje, dotyczące poszczególnych aspektów korzystania z dopłat bezpośrednich. Oznacza to, że w tym przynajmniej zakresie poziom umiejętności pozyskiwania informacji uzależniony był od posiadanego potencjału produkcyjnego. Wziąwszy pod uwagę opisaną jawność i powszechną dostępność poszczególnych informacji, przyczyn takiego stanu rzeczy można doszukiwać się w odmiennej aktywności rolników. Uzyskanie wiedzy o dostępnych źródłach informacji, dotyczących systemu dopłat bezpośrednich, było najłatwiejsze dla rolników posiadających gospodarstwa powyżej 60 ha. Może to wynikać z faktu, że prowadzenie dużych gospodarstw wiąże się nierozdzielnie z bardziej profesjonalnym zarządzaniem, którego ważnym elementem jest zdobywanie wiedzy w postaci chociażby uczestnictwa w szkoleniach, wystawach rolniczych czy pozyskiwania informacji na temat formalnych uwarunkowań funkcjonowania rolnictwa. W takich warunkach kierownicy dużych gospodarstw posiadają większe doświadczenie w identyfikacji różnorodnych źródeł informacji, w tym także tych, które dotyczą ubiegania się o dopłaty bezpośrednie.

O roli potencjału produkcyjnego w umiejętności pozyskania informacji na temat płatności bezpośrednich świadczy też analiza gospodarstw wyróżnionych na podstawie wielkości sprzedaży, gdzie istotnie statystycznie jest zróżnicowanie ocen dotyczących upraw kwalifikujących się do dopłat. Generalnie podmioty dokonujące większej sprzedaży uznały za łatwiejsze zdobycie wiedzy na temat tego, które rośliny kwalifikują się do poszczególnych form płatności. Istotną rolę może w tym przypadku odgrywać wspomniany wyżej poziom zarządzania gospodarstwem, lecz równie ważna może być też specjalizacja. Można bowiem założyć, że gospodarstwa charakteryzujące się dużą wartością sprzedaży produkują ograniczoną liczbę roślin uprawnych, co z kolei wymaga znajomości nie tylko technologii i marketingu, ale także formalnych uwarunkowań produkcji, w tym też zasad dotyczących wsparcia bezpośredniego.

W zależności od tego, kto w gospodarstwie wypełniał wniosek o dopłaty bezpośrednie, różne były opinie na temat dostępności informacji o sposobie wypełniania załącznika graficznego. Jak wspomniano, jest to czynność relatywnie trudna, co znalazło swoje odzwierciedlenie zarówno w średniej ocenie (3,6), jak i w dużym zróżnicowaniu odpowiedzi. Wśród badanej populacji najmniej problemów z uzyskaniem tej informacji mieli rolnicy wypełniający wniosek sami lub przy pomocy innego członka rodziny. Jest to o tyle zrozumiałe, że do poprawnego sporządzenia pełnej dokumentacji aplikacyjnej konieczne było także wypełnienie załącznika graficznego, co z kolei wymagało wcześniejszego pozyskania informacji, jak należy to wykonać. Dla rolników korzystających z usług innych podmiotów ocena stopnia trudności w pozyskaniu wiedzy o sposobie wypełnienia załącznika graficznego był wyższa, co jest szczególnie widoczne w przypadku pomocy pracownika urzędu gminy, innego rolnika czy innej osoby. Otwartym problemem pozostają oczywiście przyczyny tego zjawiska: czy rolnicy nieposiadający umiejętności czytania mapy zdecydowali się na skorzystanie z usług innych i nie poszukiwali informacji na ten

temat, czy też zlecając wykonanie wniosku, nie widzieli potrzeby samodzielnego poszukiwania informacji.

Odmienne opinie na temat pozyskania informacji, dotyczącej wypełniania załącznika graficznego, występują też w przypadku gospodarstw wyróżnionych na podstawie średniorocznej wysokości uzyskiwanych dopłat, co w pewien sposób potwierdza tezę, że większy potencjał i skala produkcji skłania do lepszego zarządzania i pełniejszego pozyskiwania informacji niezbędnych do prawidłowego kierowania gospodarstwem. Zadanie to najtrudniejsze jest dla rolników uzyskujących dopłaty w kwocie poniżej 10 tys. zł.

Podobnie jak w przypadku analizy czynników utrudniających ubieganie się o dopłaty, także w przypadku oceny dostępności informacji najwięcej istotnych statystycznie czynników różnicujących uzyskane odpowiedzi występuje w gospodarstwach wyróżnionych na podstawie wykształcenia kierownika. Zważywszy na to, że edukacja polega między innymi na nabywaniu umiejętności samodzielnego zdobywania wiedzy i docierania do jej źródeł, stan taki wydaje się być zrozumiały, szczególnie jeśli uwzględni się, że dla większości czynników relatywnie największą łatwość wykazały osoby legitymujące się wykształceniem wyższym. O znaczącej roli edukacji w zdobyciu umiejętności pozyskania informacji świadczą też to, że średnia wartość ocen dla osób z wyższym wykształceniem w odniesieniu do pięciu czynników, kształtuje się na poziomie trudności między „łatwo dostępne” i „bardzo łatwo dostępne”, podczas gdy dla pozostałych grup rolników – zazwyczaj w przedziale od „ani łatwo, ani trudno dostępne” do „łatwo dostępne”. Jedynie pozyskanie informacji, gdzie należy złożyć wniosek, zostało uznane jako relatywnie łatwe, bez względu na poziom wykształcenia.

W wyniku przeprowadzonej analizy czynnikowej spośród 9 zmiennych otrzymano 2 nowe czynniki, wyjaśniające w niemal 100% całkowitą zmienność odpowiedzi dotyczących dostępności informacji na temat dopłat bezpośrednich (tabela 4, rysunek 2). Pierwszy z czynników dotyczy zespołu dwóch zagadnień związanych z kwalifikacją upraw do poszczególnych rodzajów płatności oraz z procedurą składania wniosku. Średnia odpowiedzi dla wszystkich elementów tworzących czynnik 1 wynosiła 3,8, co świadczy o tym, że badani rolnicy oceniają dostępność odpowiednich informacji jako stosunkowo łatwą. Należy jednak zauważyć, że w ramach tego czynnika zmienne, dotyczące dostępności informacji związanych ze sprawami proceduralnymi (gdzie i kiedy składać wniosek), oceniane były jako łatwiejsze do uzyskania. Duża ujemna wartość współczynnika skośności dowodzi tego, że opinie o względnej łatwości wyrażone zostały przez większość badanych rolników.

Drugi z czynników zawiera zmienne, dotyczące sposobu wypełnienia wniosku, w tym tych jego części, które związane są z zagadnieniami kartograficznymi. Jak wspomniano, są to czynności relatywnie trudne, stąd też średni poziom oceny dla czynnika 2, mimo tego że także mieści się w przedziale między „ani łatwo, ani trudno dostępne” i „łatwo dostępne”, jest jednak nieco niższy niż w przypadku czynnika 1. Mniejszy (w liczbach bezwzględnych) jest także współczynnik skośności, co oznacza, że relatywnie większa, w porównaniu z czynnikiem 1, liczba rolników oceniła dostępność do poszczególnych informacji jako bardziej problematyczną.

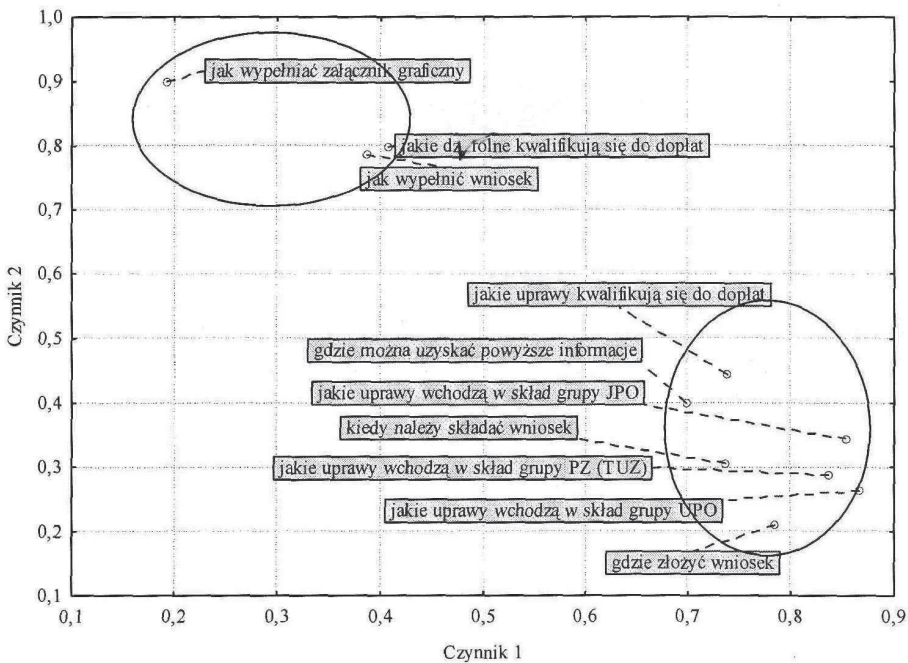
TABELA 4. Wyniki grupowania czynników określających dostępność informacji na temat dopłat bezpośrednich

TABLE 4. Results of cluster analysis of factors determining the availability of information on direct payments

Wyszczególnienie	Zmienna	Ładunki czynników		Średnia	Skośność
		czynnik 1	czynnik 2		
Czynnik 1	Gdzie złożyć wniosek?	0,79	0,21	4,23	-1,69
	Kiedy należy składać wniosek?	0,74	0,31	4,16	-1,47
	Jakie uprawy kwalifikują się do dopłat?	0,74	0,44	3,90	-1,03
	Jakie uprawy wchodzą w skład grupy JPO ^a ?	0,85	0,35	3,85	-0,98
	Jakie uprawy wchodzą w skład grupy UPO?	0,87	0,26	3,84	-0,90
	Jakie uprawy wchodzą w skład grupy PZ (TUZ)?	0,84	0,29	3,80	-0,93
	Średnia dla czynnika 1	x	x	3,97	-1,10
Czynnik 2	Jak wypełnić wniosek?	0,39	0,79	3,69	-0,62
	Jakie działki rolne kwalifikują się do dopłat?	0,41	0,80	3,75	-0,74
	Jak wypełniać załącznik graficzny?	0,19	0,90	3,58	-0,75
	Średnia dla czynnika 2	x	x	3,67	-0,73
Udział w wyjaśnieniu ogólnej zmienności		0,79	0,21	x	x

^a Patrz przypis b w tabeli 3.

Pogrubioną czcionką zaznaczono wartości ładunków czynnikowych powyżej 0,70.

RYSUNEK 2. Rozkład czynników określających dostępność informacji na temat dopłat bezpośrednich

FIGURE 2. Distribution of factors determining the availability of information on direct payments

PODSUMOWANIE

Przeprowadzona analiza wykazała, w odniesieniu do rzeczowego zakresu poszczególnych aspektów dotyczących dopłat bezpośrednich, względną łatwość wypełniania dokumentów aplikacyjnych oraz docierania do niezbędnych informacji. Wyraźnie zarysowały się przy tym trzy grupy zagadnień związanych z wypełnianiem wniosku. Pierwsza z nich, oceniona jako relatywnie najłatwiejsza, dotyczyła procedury aplikowania o środki, gdzie najmniej problematyczne okazało się określenie miejsca składania wniosku. Kolejny zespół zagadnień związany był z umiejętnością wypełnienia samego wniosku, w tym przypisania poszczególnych rodzajów upraw do różnych form wsparcia bezpośredniego. Jako najtrudniejsze do wykonania, jak również znalezienia odpowiednich informacji, rolnicy uznali zadania dotyczące kartograficznej identyfikacji działek rolnych i ewidencyjnych. Wypełnienie załącznika graficznego uznane zostało za najtrudniejszą czynność związaną z ubieganiem się o dopłaty bezpośrednie. Oznacza to, że dla zwiększenia absorpcji środków oraz ułatwienia aplikowania o nie należy usprawnić administracyjny system zarządzania gruntami, co wymagać będzie aktywności nie tylko ARiMR, jako zarządzającej systemem dopłat, lecz także jednostek samorządu terytorialnego odpowiedzialnego za ewidencję gruntów.

Uzyskane wyniki pozwalają także na stwierdzenie, że wiedza i doświadczenie nabyte przez beneficjentów podczas aplikowania o fundusze strukturalne ułatwiają przygotowanie dokumentacji, odnoszącej się do dopłat bezpośrednich. Pozwala o tym sądzić fakt, że najbardziej problematyczne były specyficzne i charakterystyczne części wniosku przy dopłatach – kartograficzna identyfikacja działek rolnych i ewidencyjnych.

W odniesieniu do podmiotowego zróżnicowania beneficjentów dopłat bezpośrednich w toku analizy zaobserwowano wpływ potencjału produkcyjnego oraz wykształcenia na percepcję poziomu trudności w ubieganiu się o środki i uzyskiwaniu niezbędnych informacji. Zaobserwowano przy tym zależność, że poszczególne zadania traktowane są jako mniej problemowe przez podmioty posiadające większy potencjał produkcyjny, wyrażony przez wielkość sprzedaży, powierzchnię użytków rolnych czy wysokość uzyskiwanych dopłat. Wiązać się to może z wyższym poziomem zarządzania, większą specjalizacją i posiadaniem bardziej specjalistycznej wiedzy czy w końcu ze ściślejszym powiązaniem z jednostkami instytucjonalnego otoczenia rolnictwa. Także kierownicy gospodarstw, legitymujący się wyższym wykształceniem, deklarują większą łatwość w wykonywaniu poszczególnych czynności związanych z aplikowaniem o dopłaty, posiadając jednocześnie lepsze umiejętności dotarcia do odpowiednich źródeł informacji. W praktyce obserwuje się często, że osoby wywodzące się z ludności rolniczej po uzyskaniu wyższego wykształcenia nie są skłonne do prowadzenia gospodarstwa, uznając ten rodzaj aktywności za nieadekwatny do zdobytego poziomu wiedzy. Z przeprowadzonych analiz wynika jednak, że we współczesnych realiach szanse rozwojowe zależą też w dużej mierze od poziomu wykształcenia kierownika gospodarstwa, stąd

dla zwiększenia poziomu absorpcji środków konieczne jest zwiększenie poziomu wiedzy wśród ludności rolniczej.

Współcześnie o szansach rozwojowych gospodarstwa oraz jego sukcesie rynkowym decyduje nie tylko znajomość technologii produkcji i marketingu, lecz także znajomość zasad wspólnej polityki rolnej UE, ze szczególnym uwzględnieniem oferty programów pomocowych. Zważywszy na to, że więcej barier w pozyskiwaniu środków unijnych pojawia się przed gospodarstwami słabszymi ekonomicznie i zarządzanymi przez osoby mniej wykształcone, można spodziewać się, że w kolejnych latach dysproporcje między poziomem rozwoju poszczególnych gospodarstw będą się powiększać.

BIBLIOGRAFIA

- Babuchowska K., Marks-Bielska R., 2010: *Płatności bezpośrednio w kontekście inwestycji w gospodarstwach rolnych*. „Roczniki Naukowe SERiA” XII, 1.
- Czubak W., 2008: *Znaczenie czynników wpływających na korzystanie z funduszy rolnych UE*. „Roczniki Naukowe SERiA” X, 3.
- Czubak W., Sadowski A., 2010: *Rola doradztwa rolniczego we wdrażaniu mechanizmów Wspólnej Polityki Rolnej w Polsce*. „Roczniki Nauk Rolniczych. Seria G – Ekonomia Rolnictwa” 3.
- Duczkowska-Małysz K., 1998: *Rolnictwo – wieś – państwo*. Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa,
- Dugiel W., 2009: *Znaczenie płatności bezpośrednich dla Polski*. W: *Polityki gospodarcze Unii Europejskiej*. Red. E. Kawecka-Wyrzykowska. Szkoła Główna Handlowa w Warszawie – Oficyna Wydawnicza, Warszawa.
- Elektroniczny podręcznik statystyki PL*, 2011. StatSoft, Kraków (<http://www.statsoft.pl>).
- Goraj L., 2005: *Wpływ płatności bezpośrednich na dochody polskich gospodarstw rolnych*. Urząd Komitetu Integracji Europejskiej. Departament analiz i strategii (www.cie.gov.pl).
- Gospodarowicz M., Kołodziejczyk D., Wasilewski A., 2008: *Instytucjonalne czynniki rozwoju społeczno-gospodarczego obszarów wiejskich. Synteza wyników badań prowadzonych w okresie 2005–2009*. Program Wieloletni 2005–2009. Raport nr 88. IERiGŻ-PIB, Warszawa.
- Kisiel R., Babuchowska K., Marks-Bielska R., 2008: *Wykorzystanie dopłat bezpośrednich przez rolników z województwa warmińsko-mazurskiego*. Wydawnictwo Uniwersytetu Warmińsko-Mazurskiego w Olsztynie, Olsztyn.
- Kluba M., 2010: *Kierunki i poziom wsparcia rolnictwa indywidualnego środkami unijnymi w województwie kujawsko-pomorskim*. W: *Fundusze Unii Europejskiej jako czynnik modernizacji rolnictwa polskiego*. Red. R. Rudnicki. Bogucki Wydawnictwo Naukowe, Poznań.
- Kutkowska B., 2009: *Wspieranie dochodów rolniczych przez dopłaty bezpośrednio w gospodarstwach Dolnego Śląska*. „Journal of Agrobussines and Rural Development” 2.
- Łapińska A., 2010: *Wpływ dopłat z funduszy UE i krajowych na sytuację dochodową producentów rolnych*. „Roczniki Naukowe SERiA” XII, 2.
- oczta W., 2010: *Przemiany w rolnictwie*. W: *Polska Wieś 2010. Raport o stanie polskiej wsi*. Red. J. Wilkin, I. Nurzyńska. Wydawnictwo Naukowe Scholar, Warszawa.
- Poczta W., Siemiński P., 2009: *Sytuacja ekonomiczna gospodarstw rolnych w warunkach WPR UE – próba prognozy do 2013 roku*. „Journal of Agrobussines and Rural Development” 3.
- Rozporządzenie Rady (WE) NR 73/2009 z dnia 19 stycznia 2009 r. ustanawiające wspólne zasady dla systemów wsparcia bezpośredniego dla rolników w ramach wspólnej polityki rolnej i ustanawiające określone systemy wsparcia dla rolników, zmieniające rozporządzenia (WE) nr 1290/2005, (WE) nr 247/2006, (WE) nr 378/2007 oraz uchylające rozporządzenie (WE) nr 1782/2003.

- Sadowski A., 2010a: *Regionalne zróżnicowanie opłaty pracy własnej w różnych typach gospodarstw rolnych*. „Zagadnienia Ekonomiki Rolnej” 2.
- Sadowski A., 2010b: *Ocena możliwości opłaty pracy własnej w różnych typach gospodarstw rolnych w Polsce*. „Wież i Rolnictwo” 2.
- Stanisz A., 2007: *Przystępny kurs statystyki z zastosowaniem STATISTICA PL na przykładach z medycyny*. T. II. StatSoft, Kraków.
- Ustawa z dnia 26 stycznia 2007 r. o płatnościach w ramach systemów wsparcia bezpośredniego. Dz.U. z 2007 r. nr 35, poz. 217.
- Wojtasik B., 2006: *Dopłaty bezpośrednie – nowy instrument finansowy w rolnictwie*. „Zagadnienia Doradztwa Rolniczego” 2.
- WPR *Nowoczesna polityka rozwoju obszarów wiejskich*, 2007. Fundacja Programów Pomocy dla Rolnictwa FAPA, Warszawa.

ACCESS TO INFORMATION AND DIFFICULTIES IN APPLYING FOR DIRECT PAYMENTS

Abstract. The paper presents the results of research carried out with the help of questionnaires and concerning difficulties in applying for direct payments and access to information about this form of assistance. The research covered a group of farms that receive direct payments and also use EU investment support. The conducted analyzes have proved that the process of applying for direct payments is being assessed by the majority of farmers as relatively simple and that access to the necessary information is considered to be relatively easy. It has been established that differences in the respondents' opinions can be attributed chiefly to disparities in both the level of education and the production potentials. Activities connected with the process of applying for direct payments have been assessed as minimally troublesome by farmers having higher education and operating relatively large farms characterized by a high value of sales. The same group of respondents also expressed the most favorable opinions about the availability of information on the individual aspects of the functioning of the system of direct assistance.

Key words: direct payments, Common Agricultural Policy of the European Union, agricultural farms